

6. Ривенсон М. С. К анализу судебно-медицинских экспертиз по делам о профессиональных правонарушениях медицинских работников. *Судебно-медицинская экспертиза*. 1998. №3. С. 3-6.

7. Тарасевич Т. Ю. Медичний працівник як спеціальний суб'єкт злочину : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Тарасевич Тетяна Юріївна. – К., 2011. – 236 с.

Полтавський Андрій Олександрович,
помічник директора Київського
НДІСЕ Міністерства юстиції України

І ЗНОВУ ДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КОПІЙ ДОКУМЕНТІВ

До Київського НДІСЕ (далі – Інститут) у 2009-2010 роках неодноразово зверталися фізичні та юридичні особи з приводу прийнятих судових рішень, у т.ч. Верховним Судом України, одними із основних підстав для прийняття яких були джерела доказів, отримані при проведенні почеркознавчих експертиз (досліджень) копій документів. Не претендуючи на ексклюзивність у думках щодо сумнівності результатів таких досліджень, наведемо міркування Ієремії Бентама, що була висловлена ним у трактаті «Про судові докази», над яким він працював, вдумайтеся, з 1802 по 1812 рр., та який (трактат) був опублікований у 1827 році. Зокрема І. Бентам зазначав, що: «...Мнимая копия может быть не имела оригинала, или может отличаться от него больше или меньше, по случайности или вследствие подлога...»; «...В оригинале документа можно открыть черты подделки, которые не будут видны в копии. Особенно если оригинал подложный или подложно измененный...»; «...копия может дать повод к характеристическому обману, т. е. кто-нибудь искажает настоящий оригинал или фабрикует подложный для того, чтобы с помощью копии, которая будет снята с него произвести такие же действия, как и с сфабрикованным оригиналом, уничтожение ложного или сфабрикованного оригинала позволит обману пройти незамеченным...» [1, 2]. Не коментуючи слова відомого англійського філософа, правознавця, соціолога, юриста (адвоката), лише зазначимо те, що у той час не було сучасних засобів так званої оперативної поліграфії (копіювально-розмножувальних, знакодрукуювальних тощо пристроїв, спеціального програмного забезпечення, зокрема, так званих, графічних редакторів).

На підставі узагальнення таких звернень Інститутом було ініційовано розгляд питання щодо доцільності досліджень копій документів, що потягло за собою внесення змін до нормативних документів, якими є й методики

проведення судових експертиз, основними (змінами) із яких, фактично з 2013 року, є:

- заборона проведення почеркознавчих досліджень копій документів;
- обов'язкове проведення технічного дослідження документа, що направлений для проведення почеркознавчих досліджень, з метою визначення факту монтажу, способу нанесення рукописних записів та підписів.

Безсумнівним є те, що прийняті рішення можуть підвергатися сумніву у випадках, наприклад, втрати, крадіжки документів, коли відсутні їх другі екземпляри тощо. На наш погляд, таким скептикам слід нагадати думку знаного криміналіста, судового експерта, академіка та професора В. К. Лисиченка, який ще у далекому 1974 році, захищаючи докторську дисертацію з проблем дослідження документів, зазначав, зокрема, що криміналістичне дослідження документів складається, окрім експертного, із слідчо-судового дослідження, що проводиться слідчими, прокурорами, суддями у рамках кримінального розслідування (судового розгляду в інших видах процесу – примітка автора), та якими встановлюються: час, місце виникнення документа, його призначення; дотримання правил складання документа (з точки зору виконання нормативних вимог (викладених у ДСТУ, положеннях, інструкціях тощо); територіальна та відомча компетенція автора, інших обставин складання документа, що у більшості випадків (дослідження) не проводиться, а якщо й проводиться, то не в повному обсязі.

І тільки у разі, якщо ані під час експертного, ані під час слідчо-судового досліджень не встановлено відомостей, що свідчать про справжність документів, істина за їх (документів) допомогою встановлена не може бути.

Проте, продовжує мати місце нерозуміння вищезазначених, так би мовити, аксіом або їх ігнорування за певними обставинами. Так, на декількох сайтах приватних підприємств, що рекламують себе як незалежні недержавні установи судових експертиз, в якості прикладів позитивного досвіду фігурує рішення одного із районних судів м. Києва, витяги з якого подані нижче.

« ... Як далі видно з матеріалів справи, для підтвердження чи спростування зазначених обставин в ході розгляду справи ухвалою суду від ... у справі призначено судову почеркознавчу експертизу, провадження якої доручено судовим експертам ТОВ ... »

00.00.2016 експертом, яка внесена до Державного реєстру атестованих судових експертів, є експертом першого кваліфікаційного класу, має вищу освіту, кваліфікацію судового експерта за спеціальністю 1.1 «Дослідження почерку та підпису» (свідоцтво № 00-00, дійсне до березня 2021 року), стаж експертної роботи з 2000 року, складено висновок судово-почеркознавчої експертизи № 0000.

Висновком експерта встановлено, що підписи від імені особа_1, зображення яких містяться у рядках «(підпис)» ліворуч від її прізвища, ініціалів, в копіях заяв від імені особа_1 про дострокове повернення депозиту (частини депозиту) з депозитних рахунків: номер_2 від 00.00.2014, номер_3 від 00.00.2014, номер_1 від 00.00.2014 виконані однією особою. Дані підписи виконані не особою_1, а іншою особою з наслідуванням підпису особа_1.

В ході розгляду справи представник відповідача просив призначити повторну судову почеркознавчу експертизу, проведення якої доручити експертам Київського

науково-дослідного інституту експертиз.

Ухвалою суду від 00.00.2016 в задоволенні даного клопотання відмовлено.

Як роз'яснено відповідно до пункту 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 00.00.1997 № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» повторна експертиза призначається, коли є сумніви у правильності висновку експерта, пов'язані з його недостатньою обґрунтованістю чи з тим, що він суперечить іншим матеріалам справи, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи. Істотними можуть визнаватися, зокрема, порушення, які призвели до обмеження прав обвинуваченого або інших осіб.

Разом з цим, відповідачем не надано докази які б свідчили про те, що висновок експерта викликає сумніви у його правильності.

Як видно з мотивувальної частини висновку експерта від 00.00.2016 № 0000, об'єктом дослідження були **копії заяв** (тут та надалі – виділено автором) від імені особа_1 про дострокове повернення депозиту (частини депозиту) з депозитних рахунків: номер_2 від 00.00.2014, номер_3 від 00.00.2014, номер_1 від 17.03.2014 (а.с. 00-0) виконані кожна на одному аркуші паперу А4 за допомогою **розмножувальної техніки**. В нижніх лівих кутах документів містяться відбитки штампу «Згідно з оригіналом» та печатки ПАТ 000000000, у верхньому правому куті – відбитки штампу «КОПІЯ».

При цьому ухвалою суду від 00.00.2016 задоволено клопотання позивача про витребування у відповідача оригіналів вищезазначених письмових доказів – заяв про дострокове повернення депозиту.

Листом від 00.00.2016 № 0000/2016 ПАТ АБ 000000000 повідомив про неможливість надання оригіналів цих документів, посилаючись на те, що вони знаходяться у відділеннях ПАТ 000000000, розташованих на тимчасово окупованій території України в АР Крим, доступ до яких у відповідача відсутній.

Згідно пункту 3.5 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженій наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5), коли об'єкт дослідження не може бути представлений експертові, експертиза може проводитись за фотознімками та іншими копіями об'єкта (**крім об'єктів почеркознавчих досліджень**), його описами та іншими матеріалами, доданими до справи в установленому законодавством порядку, якщо це не суперечить методичним підходам до проведення відповідних експертиз.

Пунктом 1.1 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5), визначено, що основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів (буквених та цифрових) і підпису.

Сформульоване завдання почеркознавчої експертизи, обумовлює те, що для проведення почеркознавчих досліджень рукописних записів та підписів надаються **оригінали документів**.

Як видно з мотивувальної частини висновку експерта від 00.00.2016 № 0000, за **наявними копіями** об'єктів дослідження в ході експертного дослідження експертом були встановлені ступінь виробленості рухів, їх темпу, кількісні характеристики елементів підписів, загальні та суттєві ознаки почерку, які **визнані експертом достатніми для відповіді** на поставлені питання.

В той же час за змістом мотивувальної частини висновку експерта від 00.00.2016 № 0000, подання експерту об'єктів дослідження в копіях, обумовлює те, що **наявність або відсутність монтажу** у наданих для дослідження копіях заяв від імені особа_1 про дострокове повернення депозиту **виходить за межі компетенції** експерта-

почеркознавця.

Разом з цим, з огляду на обставини, які підлягали встановленню судово-почеркознавчою експертизою, а також на те, що копії об'єктів дослідження були надані саме стороною відповідача, який об'єктивно не заінтересований у поданні недостовірних документів, підстави вважати, що у даному випадку проведення судової почеркознавчої експертизи за копіями об'єктів суперечить методичним підходам до її проведення та суттєво впливає на результат дослідження у суду відсутні.

Таким чином, висновок судово-почеркознавчої експертизи від 00.00.2016 № 0000 на переконання суду є належним доказом у даній справі. Даний доказ, узгоджується з іншими доказами у справі, зокрема, а саме: довідкою від 00.00.2016 № 0, табелями робочого часу, показами свідка особа_2 ... ».

Питання правосудності (обґрунтованості та законності) загальновинесеного рішення нами не коментуються тому, що рішення детально не висвітлює всю наявну за справою інформацію, щоб її оцінити. Проте, оцінити отримання та оцінку такого джерела доказів як висновок експерта за результатами призначення почеркознавчої експертизи за наявною у рішенні інформацією можливо. Враховуючи обмежений обсяг тез, ми тільки визначимо невідповідності вимогам нормативних актів, у т.ч. якими є методики проведення судових експертиз, а саме:

- проведення криміналістичного виду судових експертиз, якою є почеркознавча експертиза, у недержавній експертній установі;
- не проведення технічної експертизи документів, якнайменше, для встановлення факту монтажу при виготовленні копій документів;
- надання копій (документів) заяв, а не оригіналів, для проведення почеркознавчої експертизи;
- визначення експертом-почеркознавцем способу виготовлення об'єктів дослідження (за допомогою розмножувальної техніки);
- покладення в основу обґрунтування порушення норм щодо досліджень копій встановлені експертом під час їх (копій) досліджень загальні та окремі ознаки зображень підписів, що визнані ним (експертом) достатніми для відповіді на поставлені питання.

На підставі викладеного можна стверджувати, що ці невідповідності дають підстави вважати висновок експерта не належним джерелом доказів, а, відповідно до цього, можна поставити й питання щодо не правосудності (обґрунтованості та законності) загальновинесеного рішення у справі, що стали наслідком неправомірності дій (свідомих чи несвідомих) судді та судового експерта при призначенні та проведенні почеркознавчої експертизи копій документів (а чи були взагалі оригінали?), оцінці висновку експерта як джерела доказу тощо, що повинно тягнути за собою відкриття дисциплінарних справ (проваджень) Вищою радою правосуддя України та Експертно-кваліфікаційною комісією експертної установи, відповідно.

Список використаних джерел

1. Бентам Иеремия: ЭБС «Университетская Библиотека Онлайн». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://biblioclub.ru/index.php?page=author_red&id=2784.

2. О судебных доказательствах: трактат Иеремии Бентама / под изд. Дюмона, пер. с фр. И. Гороновичф. – Киев: тип. М. П. Фрица, 1876.

Полуніна Лілія Валентинівна

старший викладач кафедри
фінансових розслідувань
Університету державної фіскальної
служби України

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНОГО З НЕЗАКОННИМ ВИГОТОВЛЕННЯМ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

Діючий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК України) передбачає огляд, як самостійну слідчу (розшукову) дію (ст. 237 КПК України) [1]. Порядок проведення слідчого огляду регламентований ст.ст. 237, 238, 239, 241 КПК України.

Слідчий огляд – це передбачена КПК України слідча (розшукова) дія, яка полягає в безпосередньому сприйнятті, дослідженні й фіксації слідчим об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин розслідуваної події [2, с. 335].

Своєчасне розкриття і розслідування злочину в значній мірі залежить від якісної роботи спеціаліста при огляді місця події, професійно проведених експертиз по вилученим речовим доказам. Але, нажаль, при проведенні огляду місця події не завжди залучається спеціаліст-криміналіст, а тим більше, спеціаліст із інших галузей знань (біолог, хімік та ін). Спеціальні знання використовуються не лише при збиранні доказів та інших слідів злочину, але і при їх дослідженні з метою отримання криміналістично значущої інформації на місці події. Спеціальні знання реалізуються в прийомах, методах, способах використання технічних засобів і при оцінці отриманих результатів.

Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71 КПК України).

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду (ч. 2 ст. 71 КПК України).